

EL PAPER DE L'OTAN. ELS EFECTES DE LA GUERRA

Carlos Taibo

Professor de Ciència Política de la Universitat Autònoma de Madrid

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

Bona tarda. Molt probablement aquesta segona participació meva en el cicle respon al propòsit de rematar la feina que vaig començar fa tres setmanes i ocupar-me de manera molt singular del principal dels agents internacionals que han operat en el nucli del conflicte de Kosova, de l'OTAN. Al llarg dels propers minuts intentaré traslladar-vos la meva visió del que és avui l'OTAN, quin ha estat el seu paper concret en el conflicte de Kosova, en quina mesura ha resolt o embolicat més els conflictes i quin és el futur que potser s'acosta tant a Kosova com al marc de les relacions internacionals després dels canvis verificats a la pròpia oposició de l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord.

Primera qüestió, entre nosaltres i en virtut sobretot de les declaracions dels polítics s'ha estès la idea que l'OTAN ha canviat molt en els darrers anys de tal sort que si en fa 10 o 15 hi havia raons per rebutjar-la avui aquestes raons han anat desapareixent. Jo tinc la sospita que l'argument és molt dèbil, o el que és el mateix, de que quan un es llança a la tasca d'identificar els signes de la textura d'avui de l'OTAN, el que descobreix és que l'OTAN no ha canviat tant com sembla. I al respecte se m'acut que poden adduir-se nombrosos arguments, nombroses observacions. El primer probablement se sentiria temptat de rebutjar una visió molt comuna que pot suggerir que l'OTAN va canviar en el seu moment, fa deu anys, la que era la principal de les seves doctrines, l'anomenada doctrina de la defensa avançada, al temps que procedia a prescindir d'una modalitat sencera d'armes nuclears, les anomenades armes nuclears tàctiques. I no es tracta en aquest cas que tal asserció sigui mentida, una i altra cosa són veritat. El que passa és que aquests canvis es van verificar abans que el propi Pacte de Varsòvia desaparegués, cosa que molt probablement aconsella rebaixar les seves dimensions. Per què l'OTAN va prescindir de les anomenades armes nuclears tàctiques? Doncs per una raó molt senzilla: aquestes són les armes nuclears de més curt radi d'abast i era segur que gairebé no servirien en el nou escenari derivat de la retirada de les tropes soviètiques a Alemanya Oriental, Polònia, Txecoslovàquia o Hongria. Si hi hagués aquí un portaveu de l'OTAN, probablement suggeriria també que l'Aliança Atlàntica ha tingut molt a veure amb el procés de desarmament, verificat en els 10 o 12 darrers anys. En aquest cas crec que el més raonable és qüestionar la idea principal: el desarmament és un dels grans mites contemporanis. El que s'ha verificat en els darrers anys ha estat més aviat un procés molt menys ambiciós, molt més humil de control d'armaments. Després de tants passos històrics donats en el camí del desarmament, com resa la propaganda dels mitjans de comunicació, avui ens trobem amb una realitat que estimo que és més aviat mesquina: si algú de vostès va tenir en el seu moment l'oportunitat de llegir aquesta mena de treballs que subratllaven 20 anys enrere com els arsenals nuclears a disposició de les grans potències estaven en condicions d'acabar entre 15 i 17 vegades amb la vida present al planeta, després d'aquestes passes històriques que se'ns explica que s'han donat en el camí del desarmament, avui aquests arsenals només estan en disposició d'acabar entre 5 i 7 vegades amb la vida present al planeta. Potser el canvi no és tan significatiu com els mitjans de comunicació acaben per suggerir. Si hi hagués aquí un portaveu de l'OTAN, i per utilitzar un tercer argument, subratllaria que l'Aliança fa tasques estrictament europees quan es tracta d'encarar missions que en l'argot es qualifiquen de regionals i en canvi reprèn la seva tradicional

dimensió atlàntica quan les missions exhibeixen una major dificultat. Tampoc es tracta en aquest tercer cas que les coses siguin així, l'OTAN és avui probablement una organització molt més flexible del que va ser en el passat, però això no ens diu res respecte els seus principis de fons, el seu compromís amb causes justes. Que sigui més eficaç del que ho era en el passat, probablement és una font més d'inquietuds que de tranquil·litat. Un altre dels elements que podríem analitzar en aquest rapidíssim repàs de dades que ens inciten a pensar si les coses han canviat o no és el que ens recorda que l'OTAN s'ha ampliat l'any 1997 incorporant tres nous estats d'Europa Central: Polònia, República Txeca i Hongria. Si desbrossem el camí i eliminem la retòrica oficial de la pròpia Aliança, descobrirem que l'element fonamental que ha guiat aquesta ampliació no ha estat una altra cosa que enfortir l'OTAN, com no podia ser menys, aprofitant la debilitat momentània o no momentània de la Federació Russa, que segueix sent el principal dels rivals de l'Aliança Atlàntica.

Jo he subratllat moltes vegades que aquesta ampliació era francament prescindible. Si l'OTAN estava realment interessada en incrementar la seguretat de països sotmesos a històries recents molt tràgiques, com és el cas de Polònia, de la República Txeca o d'Hongria, hauria d'haver accelerat el camí d'incorporació d'aquests països a la Unió Europea, cosa que suposo que hagués garantit en plenitud les seves exigències en matèria de seguretat, però en aquest cas ens trobem davant una mesura molt delicada que bé pot produir l'efecte contrari al desitjat. Ho he dit un milió de vegades: si l'esforç teòric s'encaminava a incrementar la seguretat d'aquests països ens trobem amb la paradoxa que, en incorporar aquests països a l'OTAN, els sectors més ultramuntans a Rússia troben arguments addicionals per defensar les seves posicions i potser això està cridat precisament a generar problemes en la seguretat d'aquests tres països teòricament beneficiaris del procés.

Si es tracta de mencionar una cinquena dada s'haurà de recordar que l'OTAN, en els darrers anys, ha encunyat un concepte molt inquietant com és el d'accions fora d'àrea; el concepte de l'àrea pròpia de l'OTAN era un concepte inserit en la seva filosofia, encunyada a l'etapa de la guerra freda i que dibuixava un àmbit geogràfic d'estricta acció fora del qual l'OTAN no hi podia intervenir. D'un temps a aquesta part, l'OTAN ha prescindit d'aquest concepte matriu i ha ideat aquest altre d'accions fora d'àrea que estan cridades a permetre que, al temps que se satanitzen els presumptes objectes de les intervencions, aquestes es produeixin lluny de les fronteres inicials. Crec que en aquest cas l'OTAN no està fent una altra cosa que donar un pas cap enrere i incorporar nous elements que no poden generar sinó sotsobres en un món ben necessitat d'altres actituds.

Si es tracta, per citar una sisena dada, de calibrar quina ha estat la política de l'OTAN en relació amb els que potser han estat els dos conflictes bèl·lics més significatius en el nostre entorn més recent, la Guerra del Golf i els conflictes a Bòsnia-Herzegovina, s'haurà de convenir que el registre de l'OTAN en ambdós conflictes no és precisament afalagador. En el primer, tot i que no hi va intervenir com a agent estatutàriament intervinent, l'OTAN va servir amb claredat als designis dels Estats Units en el que no era sinó una aplicació més del principi del doble arrasador que aconsellava castigar l'Iraq per la seva intervenció a Kuwait, però que convidava a no sentir les mateixes necessitats en altres casos molt nombrosos en estats aliats del món occidental que incomplien una infinitat de resolucions del Consell de Seguretat de Nacions Unides. En el segon, i malgrat tota la parafernàlia, s'ha de recordar que l'OTAN va intervenir a Bòsnia-Herzegovina el setembre de 1995 quan el genocidi estava consumat i que, a la calor de la intervenció de l'OTAN, el que es va produir va ser un acord de pau, el de Dayton, que va legitimar el gruix dels resultats de la guerra en la forma per exemple de la dramàtica gestació d'una república Sèrbia de Bòsnia, a la qual només se li va atorgar el 49% del territori. La intervenció de l'OTAN a Bòsnia ha servit a més per gestar una aliança vinculada en exclusiva amb l'intervencionisme humanitari i completament allunyada de les seves escomeses tradicionals de sempre.

L'entorn general de l'OTAN, per citar una setena i darrera dada, és el de la principal organització de seguretat d'alguns dels països més rics del planeta per molt que això s'oblidi sovint. L'OTAN ha servit amb claredat per preservar despeses altes de defensa, per mantenir en peu indústries d'armament molt lucratives, per encoratjar el desenvolupament del comerç d'armes i per propiciar una militarització de moltes nacions en el planeta... Fariem molt malament d'oblidar el que ha estat sempre l'OTAN: la principal de les organitzacions de seguretat d'alguns dels països més rics del planeta. Subratllava la seva vinculació amb un fenomen de genèrica militarització en el planeta i ara havia d'agregar que la seva relació amb la tan cloquejada democràcia no deixa de ser problemàtica: la menció del que va ser Portugal, amb Oliveira de Salazar, com a membre de ple dret de l'OTAN, de la Grècia dels coronels, o de la Turquia d'avui en dia, obliga a recelar d'aquesta suposada identificació.

Si jo hi hagués d'afegir una explicació de per què entenc que els canvis en l'OTAN no han estat tan poderosos com anuncia la retòrica oficial, aquesta explicació se'm fa senzilla: fins l'any 1993 crec que l'OTAN simplement no va donar crèdit al que estava passant en el conjunt de l'Europa central i oriental, de manera més singular a la desintegració del Pacte de Varsòvia i a la dissolució de l'esquema encoratjat per la Unió Soviètica a partir de 1945. En els anys següents a 1993 el que crec que es va imposar va ser la idea de que a Rússia estava recuperant pes un discurs imperial, quelcom que era mitjanament cert en alguna de les seves dimensions i que aconsellava a ulls dels estratèges de l'OTAN preservar molts dels continguts tradicionals.

En virtut d'una circumstància i de l'altra, solapades cronològicament, em sembla que l'escenari inicial en el qual es va verificar la intervenció de l'OTAN a Kosova no és un altre que el d'una aliança que va preservar el gruix dels continguts d'antuvi per molt que la mitologia oficial ens hagi induït a pensar una altra cosa.

La segona observació que vull fer és quina és la meva visió general dels trets que va oferir la intervenció de l'OTAN a Kosova a partir del 24 de març de 1999. La primera observació que vull fer crec que ja vaig tenir l'oportunitat de realitzar-la aquí fa tres setmanes a la calor d'una pregunta. L'argument esgrimit pels portaveus de l'OTAN per justificar la intervenció deia escaridament que aquesta s'orientava a restaurar el vigor ple de Drets Humans conculcats a Kosova. La majoria dels que esteu aquí sabeu que la meva visió dels fets no posa en dubte que els Drets Humans més bàsics han estat conculcats a Kosova des de 1989. Però crec que s'han de mantenir les distàncies respecte la retòrica oficial de l'OTAN. Vaig mencionar fa tres setmanes que en el mes d'abril vaig tenir l'oportunitat o la desgràcia, segons es miri, de compartir una taula rodona amb el Ministre espanyol de Defensa, Eduardo Serra, i que després de la taula rodona, en "petit comitè", li vaig transmetre la pregunta de si ell sostenia seriosament que l'OTAN estava intervenint a Kosova per restaurar el vigor dels drets conculcats. I em va dir ràpidament sense pensar-ho que no, que ell sabia que el propòsit de les accions de l'OTAN es vinculava, això ho dic jo, no ho va dir ell, però era la inferència immediata, amb els continguts tradicionals de l'organització, la necessitat de preservar el que anomenen estabilitat a la regió dels Balcans meridionals de tal sort que, va afegir, si l'OTAN estigués interessada en preservar drets humans estaria intervenint a una infinitat d'escenaris del planeta. Si l'objectiu de la intervenció no va ser restaurar el vigor dels drets humans, quins van ser els objectius. Jo crec que, en una ràpida enunciació, un d'ells bé va poder ser restaurar la imatge molt degradada de l'Aliança Atlàntica, tal vegada que el molt intel·ligent i enginyós del seu secretari general havia utilitzat part del seu temps en els mesos anteriors a amenaçar al règim serbi de tal sort que cap de les amenaces proferides es convertia en fets reals. Això s'havia traduït per lògica en un creixent descrèdit de l'organització que presidia.

Un segon objectiu raïa molt probablement en evitar una extensió previsible del conflicte kosovar a la veïna i meridional Macedònia. I raïa en això fonamentalment per una raó, perquè tots els pronòstics relatius a una eventual guerra civil a Macedònia,

anunciaven riscos molt clars d'intervenció dels països veïns: d'Albània, de Sèrbia, de Bulgària, i en particular, de Grècia. Quelcom que hagués pogut generar un conflicte obert dins de la pròpia OTAN, a la manera d'una confrontació entre Grècia i Turquia.

Un tercer propòsit de les accions militars de l'OTAN era respondre al creixent desig dels Estats Units de deixar ben establert quina és l'única gran potència que regeix avui els destins del planeta, cosa que crec que té un reflex fidel en el fet de que el procés de decisions corresponent es va desenvolupar pràcticament en exclusiva en aquest país.

Si he d'agregar un quart i últim argument diré que el conflicte de Kosova va ser un aparador interessantíssim pels últims productes de la indústria d'armaments, quelcom que en aquest cas testifica aquesta autèntica fira que es va muntar en la base militar d'Aviano i a la qual hi van anar, com tocava, els xeics saudites a apreciar la idoneïtat dels nous productes generats per la indústria d'armaments occidental.

Si la meua anàlisi és correcta, i aquests quatre van ser alguns dels objectius de les accions militars de l'OTAN, està servida la conclusió de que els drets humans no es trobaven entre ells. Torno a repetir en aquest cas l'argumentació de Serra: si l'OTAN realment estigués interessada en la preservació de drets humans estaria intervenint al Sàhara Occidental per exigir que el regne del Marroc convoqui d'una vegada per totes un referèndum d'autodeterminació en condicions, estaria intervenint a Palestina per exigir a l'Estat d'Israel que doni satisfacció a una infinitat de resolucions del Consell de Seguretat de Nacions Unides que ha decidit oblidar, estaria intervenint, i crec que l'exemple és encara més pertinent que els anteriors, al Kurdistan, on un genocidi de perfils molt semblants al kosovar s'ha desenvolupat amb subjecte agent d'un Estat, Turquia, que és membre de ple dret de l'Aliança Atlàntica.

Una segona observació que crec que és convenient realitzar, tot i que aquest cas és molt gastat, sobre la intervenció de l'OTAN a Kosova, és que es va desenvolupar, com bé saben, per complet al marge del sistema de Nacions Unides. No només això, un transsumpte del que acabo d'afirmar fa uns moments, torno a recordar que instàncies que haurien de tenir, cap suposar, la seva veu i vot al respecte, com la Unió Europea, van exercir un paper dramàticament marginal en l'articulació o en el seu cas en la contestació de la intervenció. Això és inquietant, i ho és vulguis o no vulguis per una raó: si l'OTAN va decidir atorgar-se un dret il·limitat d'intervenció al marge del sistema de Nacions Unides, no hi ha cap motiu perquè d'ara en endavant tal dret se li negui a altres estats membres de Nacions Unides. Si la Xina, Rússia o el Congo belga decideixen intervenir en els estats veïns acollint-se al mateix tipus de principis que han regulat la intervenció de l'OTAN a Kosova, tindrem que les fràgils regles estatuïdes a l'empara del sistema de Nacions Unides s'estan esvaint de manera dramàtica al compàs del capritx dels de sempre, dels poderosos del planeta.

Una tercera observació que em sembla pertinent a l'hora d'analitzar el que ha passat a Kosova des del 24 de març és la que m'obliga a recordar que el registre dels estats membres de l'OTAN en forma de tractament dels conflictes post-iugoslaus i singularment del conflicte kosovar és qualsevol cosa menys edificant. A les polítiques corresponents hi van faltar des del començament mesures de prevenció dels conflictes, no es van escoltar sistemàticament les demandes d'aquest moviment de desobediència civil albanokosovar al qual em vaig referir tres setmanes enrere, es va fer el mateix amb les reivindicacions de l'oposició pacifista i democràtica a Sèrbia, una representant de la qual també va seure en aquesta taula, es va enaltir la figura del president serbi Milosevic el 1995 a la calor del Tractat de Dayton amb conseqüències dramàtiques que ja vaig tenir l'oportunitat de glosar, i es van anar tancant poc a poc les portes a altres mesures que potser haguessin estat més eficients i més generadores de prosperitat per a la regió. Moltes vegades m'he preguntat si a Rambouillet, en lloc d'optar pel desplegament de 28.000 soldats armats en el marc de l'OTAN, s'hagués optat pel desplegament de 28.000 observadors desarmats en el

marc de l'OSCE, si això no hagués acabat per generar moltíssims més problemes pel règim serbi i si el sentit últim de l'acció no hagués respost de manera molt més rotunda als objectius de pau, llibertat i justícia que teòricament l'inspiraven. El registre per tant dels nostres països en matèria de tractament del conflicte és qualsevol cosa menys edificant, i faríem molt malament en oblidar aquesta circumstància.

Una observació més que se m'acut en relació amb les accions de l'OTAN és la que m'obliga a subratllar la seva notable imperícia tècnica, quelcom que quadra perfectament amb la condició intel·lectual, el quocient d'intel·ligència del seu secretari general. A què m'estic referint. L'única persona en el planeta que podia ignorar que la resposta previsible d'un règim com el de Milosevic als bombardejos de l'OTAN seria el desplegament d'una nova operació salvatge de neteges ètniques a Kosova era el senyor Solana. Això va ser el que va passar a partir del 24 de març. El fet que l'OTAN es permetés desenvolupar una acció militar en tota regla ignorant per complet on era el principal dirigent polític albanokosovar Ibrahim Rugova m'aconsella pensar que les operacions van ser notablement improvisades. El fet que en el mes de maig se'ns oferissin a les pantalles de televisió unes molt borroses fotos de presumptes foses comunes en un indret de Kosova desmenteix per complet la propaganda oficial que ens va fer pensar anys enrere que els satèl·lits nord-americans estaven en condicions de fotografiar la matrícula d'un cotxe en un carrer de Moscou o de Kiev. Perquè les fotos, repeteixo, no podien ser més borroses i el seu caràcter de prova documental no podia ser més precari. El fet, en fi, de que al llarg del conflicte es multipliquessin el que amb eufèmica expressió els portaveus de l'OTAN van anomenar efectes col·laterals m'obliga de nou a situar-me en la mateixa contestació de la perícia tècnica dels atacs.

He subratllat moltes vegades que hi ha un terreny concret en el qual, tanmateix, de manera molt significativa, l'OTAN va demostrar una enorme perícia: ni un sol dels seus soldats va morir en combat, cosa que em fa pensar que quan les coses interessin les circumstàncies es mouen de manera diferent. He recordat moltes vegades la broma de Colush, l'humorista francès, que feia un recorregut històric pels conflictes bèl·lics del segle XX i més o menys deia: a la I Guerra Mundial el percentatge de víctimes civils va ser d'un 17%, a la II d'un 36%, a la guerra de Suez d'un 44%, a la guerra del Golf d'un 75%, i conclouïa dient, a la pròxima guerra haurem de ser militars, perquè els únics que no moren ara en els conflictes bèl·lics són els militars professionals.

Hi afegiré una observació més que en aquest cas no és sinó una repetició de quelcom que vaig sentir dir en aquesta mateixa taula en llavis d'Arcadi Oliveres, quelcom relatiu a la dimensió i a l'ús de l'ajut espanyol gestat a la calor del conflicte de Kosova. Perquè crec que és molt il·lustratiu de la visió que els nostres governs tenen de les seves tasques. En un principi, i pel que explicava Arcadi Oliveres, el govern espanyol va decidir assignar 8.000 milions de pessetes a ajut humanitari. Al final l'ajut va ascendir a 8.600 milions de pessetes, amb la qual cosa es va incrementar en 600 milions. El gruix d'aquesta xifra, 7.500 sobre 8.600, va ser una suma assignada al Ministeri de Defensa amb el propòsit de noliejar dos vaixells amb noms tan il·lustratius com "Pizarro" i "Aragón", i enviar-los a Durres, a Albània, amb la intenció d'instal·lar-hi un camp de refugiats. D'aquests 7.500 milions de pessetes, 1.668 van anar a parar a despeses de desplaçament dels vaixells, 434 a transport aeri complementari i res més que 3.500 milions als salaris dels militars professionals corresponents. L'efecte final d'aquesta acumulació de dades és senzill de calibrar: Càritas, pel que sembla, va construir amb 200 milions de pessetes un camp de refugiats per a 2.000 persones, mentre que l'exèrcit espanyol va construir amb 8.100 milions de pessetes un camp de refugiats per a 5.000 persones. El cost per persona refugiada de l'operació de Càritas va ser de 100.000 pessetes, el cost per persona refugiada en els camps instal·lats per l'exèrcit espanyol va ser d'1.620.000 pessetes. Crec que les xifres parlen per si soles d'una gegantina operació de propaganda que si es refereix simplement a les dades relatives a l'ajut humanitari, i posem les cometes que procedeixin, podem estendre em temo a la condició general d'una operació militar els objectius de la qual eren ben diferents dels que se'ns van anunciar.

Tercera observació que vull fer. No m'agradaria deixar en el tinter alguna apreciació relativa al que anomenaré les visions conspiratòries sobre les raons de fons de la intervenció de l'OTAN a Kosovo. I vagi per davant que per a mi no representa cap feina reconèixer que els arguments de fons que esgrimeixen aquestes visions que he qualificat, si així ho volen, he desqualificat com a conspiratòries són precises. El que subratllaré és que a dures penes expliquen per què l'OTAN va intervenir en març de 1999 i en un escenari concret com és Kosovo. Perquè vegin a què m'estic referint, intentaré glossar de manera molt ràpida algunes d'aquestes explicacions conspiratòries. Una d'elles ens va venir a dir que l'objectiu de fons de les accions militars de l'OTAN a Kosovo consistia en controlar materialment els Balcans. L'argument crec que és dèbil per dues raons. La primera és que Kosovo és a dins dels Balcans un territori amb un valor geoestratègic força reduït. Potser és el menys interessant, si he d'exagerar, dels espais geogràfics dels Balcans. Però és que si l'OTAN hagués estat realment interessada en avaluar la seva presència material als Balcans hauria d'haver acceptat les candidatures que van esgrimir dos estats de la regió, em refereixo a Eslovènia i a Romania, o que en un any com el present hagués accelerat els tràmits d'incorporació de països com Albània o Macedònia. El cert és que l'OTAN no ho ha fet. S'ha suggerit també que l'objectiu de fons de les accions de l'OTAN consistiria en posar fi a un experiment d'economia socialista com el que d'acord amb aquesta versió conspiratòria perviuria a la Sèrbia de Milosevic. Els qui defensen aquesta tesi prefereixen ignorar el que és la Sèrbia de Milosevic: un dels més granats models de capitalisme salvatge, que no ha dubtat per cert en alienar bona part de la riquesa col·lectiva del país a potències estrangeres entre les quals es troben Grècia, Itàlia i Alemanya. Crec que a dures penes un entendria que l'objectiu de fons d'una acció militar en regla com la desenvolupada a partir de març de 1999 respongués a aniquilar un experiment econòmic que no és sinó el d'un capitalisme salvatge molt comú, per cert, a l'Europa central i oriental contemporànies. S'ha dit també, en tercer lloc, que el propòsit de fons de les accions militars de l'OTAN hauria consistit en assetjar Rússia amb la vista posada en controlar les matèries primeres energètiques extretes fonamentalment del mar Caspi. Jo crec que amb un president entregat a una orgia de consum alcohòlic des de fa tants anys, amb uns assessors clarament vinculats als interessos de les multinacionals occidentals, no deixa de ser una ironia que arribem a sostenir que una acció militar a Kosovo posarà en perill el control que les potències occidentals estan desenvolupant ja sobre les matèries primeres energètiques de la Federació Russa. De nou invoco, a més, un argument geoestratègic: quina necessitat tenen les potències occidentals, que compten amb aliats regionals de tant relleu com Turquia, Grècia, Bulgària o Romania, de desenvolupar una acció militar a Kosovo amb la vista posada en assetjar Rússia. Un quart argument que es va esgrimir en el seu moment venia a dir que a dures penes podia ser casual que els bombardejos de l'OTAN coincidissin cronològicament amb la instauració de l'euro, o amb el procés de gestació de la moneda única; i al respecte es citava que molt probablement aquests bombardejos responien al propòsit nord-americà de curtcircuitar el procés d'Unió Monetària europea. Al respecte es va citar en particular la dada innegablement rellevant de com l'euro va baixar en la seva cotització en comparació amb el dòlar. En aquest cas l'argument, com tots els anteriors, sens dubte esgrimeix dades materials. No estic negant que les potències occidentals tinguin interès en controlar els recursos del Caspi, ni estic negant que existeixi una competició intercapitalista que aconsella als Estats Units posar obstacles al procés d'Unió Europea, el que em pregunto és: per una banda si aquesta dada fonamental que s'esgrimeix, el descens de l'euro en comparació amb el dòlar, no ha estat sinó una dada provisional que sembla que ho és; com m'estic preguntant si els dirigents europeus són tan extremadament tontos com per no adonar-se de la textura de fons de la política nord-americana. Ja sé que la resposta és que en molts casos sí que ho són; tenim exemples palmaris molt propers. Però potser alguns no són tan tontos. S'ha dit també, per citar un darrer argument, que els Estats Units a principis d'aquest any tenien un superàvit molt greu en el seu sector públic i que precisaven destinar aquests recursos a alguna tasca. La veritat és que de nou l'argument em resulta una mica

agafat; jo no crec que Clinton sigui tan imbècil de pensar que el seu successor a la Casa Blanca seguirà sent un "demòcrata" perquè es llancin unes bombes a Kosova. El més fàcil és que el superàvit corresponent el dediqués a construir escoles, o a incrementar les pensions dels ancians, cosa que m'imagino entra molt més dins la lògica de les competicions electorals.

Acabo de subratllar el pes de 4 o 5 visions que he qualificat de conspiratòries; m'interessa tornar un moment sobre la seva condició ontològica. Vull cridar l'atenció sobre el fet que jo no nego els arguments que hi ha en el transfons d'aquestes visions conspiratòries. El que em resulta difícil és situar aquestes visions a l'escenari concret de Kosova; no expliquen la intervenció de l'OTAN a Kosova, incorporen dades que estan naturalment en les relacions internacionals del planeta, i generen la il·lusió màgico-fenomènica de que es vinculen amb una acció de l'OTAN a Kosova, sense precisar d'un esforç concret d'argumentació de per què existeix una relació entre una cosa i l'altra.

La quarta observació que vull fer pot convertir-se en una de les seves dimensions en un agregat més d'arguments que inciten a recelar de la intervenció de l'OTAN a Kosova. Em refereixo als problemes pendents de solució; i dic poden convertir-se en un argument perquè crec que és legítim esgrimir la tesi de que avui els problemes a Kosova són, com a poc, tan difícils com els que existien abans dels bombardejos de l'OTAN. Permetin-me que faci un repàs del que entenc són problemes fonamentals.

El primer és el retorn de la població albanokosovar, que es va veure obligada en centenars de milers de persones a creuar les fronteres de Macedònia, d'Albània i de Montenegro entre el març i el juny. Aquest problema és molt complicat perquè el que han trobat en molts casos aquestes persones al tornar a les seves llars és que les seves llars ja no existien. És tant més complicat en quant l'ajuda econòmica proporcionada pel món occidental està arribant en sumes infinitament menors que les esperades, la qual cosa aconsella pensar que si a això li sumem els caos generat per l'abolició de la condició autònoma de la província en 1989, els problemes econòmics seran molt difícils de resoldre un horitzó immediat.

Una segona qüestió conflictiva és la fugida de la població corresponent a les minories residents a Kosova, i singularment a serbis i gitanos, per a qui creiem que el conflicte de Kosova no pot resoldre's en tant que no es reconstrueixi en tot el seu vigor el pes de les relacions multiètniques. Aquest és un problema molt greu. A més sospito que no hi ha cap raó perquè la majoria de la població sèrbia abandoni el país. A la retòrica del moviment de desobediència civil albanokosovar, els serbis autòctons de Kosova mai han estat un problema en la seva relació amb la majoria albanesa; el problema venia de la mà dels contingents militars i policials que arribaven de fora o dels colons que s'hi anaven instal·lant en virtut de polítiques tramades oficialment. El retorn dels serbis a Kosova, dels qui han marxat, i he de recordar-los que les estimacions al respecte són moltes i molt disperses, crec que és una segona tasca prioritària.

Un tercer problema, tant o més complicat que els anteriors, és el de l'entramat institucional que ha de prendre cos a Kosova; al respecte em limitaré a cridar l'atenció sobre dues circumstàncies que entenc fonamentals. La primera és que l'acord de pau subscrit en el mes de juny entre l'OTAN i el règim serbi-iugoslau no va ser consultat amb representants de la resistència albanokosovar. Crec que a dures penes aquests darrers s'haguessin vingut a signar-lo conscients de que aquest acord de pau no implicava cap compromís amb el dret d'autodeterminació. És més, i això és important de recordar, a Rambouillet hi va haver un compromís vaguèssim amb aquest dret en la mesura en què s'anunciava la idea que una vegada transcorreguts els 3 anys de normalització en la vida kosovar, s'obriria camí una conferència on es discutirien totes les matèries imaginables. Aquesta conferència va desaparèixer dels compromisos contrets a l'acord de juny, amb la qual cosa, la comunitat internacional no reconeix de cap manera un dret d'autodeterminació que és condició inalienable per a la resistència

albanokosovar en totes i cadascuna de les seves modulacions. Això, per força, acabarà per convertir-se en un problema una vegada que el protectorat internacional comenci a diluir-se en benefici d'una administració per la pròpia població. El segon dels problemes és el de l'eventual confrontació entre les dues principals forces polítiques que avui es dibuixen a Kosova: la Lliga Democràtica i la força política que està per darrere de l'UCK, cosa que a ben segur generarà problemes en virtut de les eventuais dissensions respecte de qüestions crucials de futur.

El quart dels escenaris problemàtics és el vinculat amb el que està cridat a passar a Sèrbia. El cert és que a mesura que els mesos van passant, el pronòstic comença a ser cada vegada més favorable per a la preservació en l'exercici del poder del president Milosevic. Ha aconseguit mantenir el govern de coalició en el qual estaven presents els radicals de Seselj i ha aconseguit fer front a la contestació que arribava de tres pols diferents: l'església ortodoxa, altre vegada clarament alineada amb Milosevic, però avui cada vegada més allunyada dels seus projectes, les forces armades, que no han estat l'agent que ha assestat un cop d'estat que alguns analistes anunciaven, i una oposició molt dèbil, molt quartejada, que potser reproduïx per desgràcia molts dels termes del discurs nacionalista agressiu i xenòfob que s'ha fet valer des del govern. La situació econòmica, és cert, resulta extremadament delicada, i això pot convertir-se en un fre objectiu pels designis de Milosevic en el sentit de mantenir-se en el poder, però en qualsevol cas els pronòstics em temo que anuncien com a molt més fàcil la preservació del règim de Milosevic que l'enfonsament sobtat i per sorpresa d'aquest darrer.

Un cinquè cos de problemes el configura aquesta conflictiva tensió que segueix existint dins de la Federació iugoslava realment existent entre Sèrbia i Montenegro. Com vostès saben, Montenegro va iniciar anys enrere un camí cap a una progressiva independització dels designis i de les instruccions que arribaven des de Sèrbia i alguns analistes feien pensar que podria buscar francament el camí de la independència, cosa que conforme també a determinades lectures dels esdeveniments podria provocar una intervenció de l'exèrcit serbi-iugoslau encaminada a posar fre al procediment.

El sisè i últim pla de les incògnites és el dels efectes que tots els problemes que acabo de mencionar estan cridats a generar sobre els països veïns, i en particular sobre Albània, Macedònia i Bòsnia-Herzegovina. Per què sobre Albània? Perquè Albània segueix sent un país en el qual l'Estat gairebé no existeix, en el qual la desestructuració social és tan aguda que qualsevol efecte dominó podria portar conseqüències nefastes. Per què Macedònia? Perquè Macedònia és un país on les polítiques oficials, que no són tan benignes com retraten els nostres mitjans de comunicació, s'han assentat en la visible conculcació d'alguns drets bàsics de les minories, i en singular de la minoria albanesa, conculcació que entenc està anant més en virtut del desplegament d'un discurs paneslau cada vegada més clar a través de les autoritats macedònies. I per què a Bòsnia-Herzegovina? Doncs perquè Bòsnia-Herzegovina és avui un castell de cartes trenat entorn a un Tractat de Dayton que no ha acabat per configurar un Estat que mereixi tal nom, sinó més aviat dues entitats visiblement cridades a ser satel·litzades des de les dues grans potències, Sèrbia i Croàcia. Acabo de parlar per cert de Croàcia; tot i que Croàcia ens queda una mica més lluny, el fet que el seu president —aquesta lamentable figura de Franjo Tudjman— es trobi en estat terminal pot obrir horitzons afalagadors a Croàcia, però també obre incògnites respecte el futur.

Crec que la simple consideració d'aquests sis problemes que acabo de mencionar obliga a arribar a la conclusió que el panorama avui no és necessàriament més generador d'estabilitat, de democràcia i de convivència multiètnica que el que ho era abans dels bombardejos de l'OTAN.

La cinquena i la penúltima de les observacions que vull fer m'obliga a cridar l'atenció sobre el que estimo són els horitzons teòrics de futur per a Kosova. I subratllo "teòrics". No entraré en una disquisició de quin d'aquests horitzons és més probable que els altres. Em limitaré a traslladar al pla de la pura teoria quins són els escenaris que un pot imaginar del rumb dels esdeveniments. El primer dels escenaris és aquell contemplat en la retòrica dels principals agents de la política internacional contemporània, el plasmat en aquest acord de juny subscrit per l'OTAN amb el règim serbi-iugoslau que contempla, com vostès saben, la restauració de l'autonomia abolida a Kosova el 1989. Si Milosevic es manté en el poder crec que és obligat reconèixer que aquest projecte està ple de trampes. Potser el que l'OTAN ens està dient és que concep com un futur raonable per a Kosova la restauració d'una condició autònoma que deixaria en mans del govern serbi-iugoslau una àmplia capacitat discrecional; que deixaria en mans dels mateixos que van abolir el 1989 la condició autònoma de Kosova el rumb futur del país. Crec que aquesta és una perspectiva inquietant, que forma part, ho vulguem o no, d'una de les possibilitats reals del desenvolupament dels fets. Però moltes vegades ha subratllat una altra de les dimensions vinculades amb el mateix problema: Sèrbia, el 1989, era una república que formava part d'un Estat federal molt notable descentralitzat. Sèrbia a partir de 1989 és un Estat unitari hipercentralitzat i s'ha d'explicar com casa en el marc d'un Estat unitari hipercentralitzat la restauració de la condició autònoma d'una província que implica drets democràtics d'autogovern per a aquesta província. He explicat diverses vegades que això remet molt probablement a un exercici de política ficció. Imaginin-se que el 1960 s'hagués produït un auge molt notable del nacionalisme català que hagués posat en un compromís al règim del general Franco i que la resposta de la comunitat internacional d'aquell temps hagués consistit en demanar-li al general Franco que restaurés el vigor de l'Estatut d'Autonomia present a Catalunya durant la II República espanyola. La conclusió estaria servida: com es restaura un Estatut d'Autonomia que implica drets democràtics d'autogovern en el marc d'una dictadura militar com el règim del general Franco. Doncs aquest problema pot obrir-se camí dins de poc temps en l'escenari kosovar a l'empara de la simple restauració de la condició autònoma abolida el 1989.

El segon dels projectes teòricament imaginable és el vinculat amb la conversió de Kosova en la tercera part integrant de l'Estat federal realment existent. M'explico. La Iugoslàvia que avui existeix la configuren dues parts: Sèrbia i Montenegro. D'acord amb aquest projecte es tractaria de convertir a Kosova en una tercera part integrant de l'Estat federal que en endavant estaria format per Sèrbia, Montenegro i Kosova. Sobre el paper, aquesta és una idea que té alguns elements suggeridors, per una banda incrementaria sensiblement les capacitats d'autogovern de Kosova, i per una altra, és de suposar que tranquil·litzaria a determinats sectors de l'opinió pública a Sèrbia que es veurien mitjanament reconfortats perquè Kosova seguiria formant part de la federació iugoslava realment existent. Els problemes en canvi semblen molts. El primer es deriva del fet que a ulls de les visions dominants del nacionalisme serbi contemporani, la condició de Kosova com a territori serbi no és negociable, ni tan sols a costa que es reconegués la condició de territori iugoslau per a Kosova. Diguem que Kosovo, a ulls d'aquestes versions, està tan clarament incardinat en el projecte serbi que la simple renúncia a aquesta dada seria rebutjable. Un segon problema és que en bona llei la conversió de Kosova en la tercera part integrant de la federació iugoslava portaria aparellat un reconeixement del dret d'autodeterminació per a la regió, cosa que és rebutjada de nou per les versions dominants en el nacionalisme serbi. En aquest cas, i conforme a alguns analistes, hi ha una tercera font d'oposició que no és una altra que Montenegro, i en aquest cas molt probablement l'argument remet a mesquins percentatges d'influència. A moltes de les instàncies de la Federació iugoslava realment existent, Sèrbia i Montenegro mantenen paritàriament la meitat dels vots, dels escons o del que sigui. Si Kosova es convertís en la tercera part integrant d'aquesta federació, ja no li correspondria a Montenegro la meitat que li toca en molts d'aquests repartiments sinó només 1/3 part, amb la qual cosa la seva teòrica capacitat d'influència quedaria sensiblement relaxada. Siguin les coses com siguin jo

he de subratllar que aquest projecte, que té en part alguna virtut, no forma part avui de cap dels projectes que s'estan discutint seriosament. El tercer horitzó imaginable és el vinculat amb la partició de Kosova. Els demano que es detinguin un moment a reflexionar sobre aquest horitzó perquè sospito que és aquell que té més visos de fer-se valer amb el temps en realitat. He dit moltes vegades en els darrers mesos sense poder confirmar-ho amb dades concretes que la meva intuïció quan l'exèrcit iugoslau va procedir a desenvolupar polítiques d'activa repressió a Kosova a partir del mes de març era que aquestes operacions s'encaminaven a netejar ètnicament abans de res una part del país, la part més occidental, en la qual es troben, dit sigui de pas, les ambicionades mines de zinc de Tebza i alguns dels monestirs ortodoxes més valuosos. Fixin-se que darrere d'un i altre concepte hi ha les dues cosmovisions que ben segur inspiren els moviments de l'elit dirigent a Sèrbia, un nacionalisme historicista preocupat per la preservació dels recintes històrics, i un nacionalisme molt pragmàtic, concessiu quan convé, més aviat preocupat per la preservació de les mines de zinc.

El president Milosevic s'insereix clarament en la segona de les visions. Seria un greu error entendre que és un nacionalista essencialista preocupat per exemple pel fet que la nació sèrbia hagués vist la llum en virtut de la batalla de Kosovo-Polje el 1389. A Milosevic li entra per una orella i li surt per l'altra. A Milosevic el que li preocupa és preservar la seva paradeta de capitalisme mafiós i, si és precís fer concessions, les farà. Però molt probablement fa tres setmanes ja vaig cridar l'atenció sobre el fet que darrere el conflicte de Kosova en la seva textura actual hi ha un greu problema demogràfic: el creixement vegetatiu de la població albanesa és clarament més alt que el que mostra la població sèrbia. De tal manera que si Kosova segueix sent part de Sèrbia i de la Federació iugoslava realment existent, dins de 20, 30 o 40 anys, existeix una clara possibilitat de que els albanesos siguin majoria de la població, no només a Kosova, que ja ho són, sinó en el conjunt de Sèrbia i en el conjunt de la Federació iugoslava, un problema molt difícil d'empassar per aquells que han pugat en aquests darrers anys per la gestació d'un estat ètnicament homogeni. En aquestes condicions, a ulls de polítics com Milosevic s'imposaria un projecte de franca partició de Kosova que veiessin permetre en el seu cas la gestació d'un Estat albanès a canvi de preservar una part significativa del territori que molts dels pronòstics situen a la franja més occidental del mateix, tocant a Montenegro.

El quart i últim dels horitzons teòrics no és un altre que el derivat del reconeixement del dret d'autodeterminació. Si ens guiem pels resultats de les enquestes practicades als darrers anys és evident que la majoria de la població albanokosovar, el que és el mateix que dir la majoria de la població kosovar, s'inclinaria per la secessió respecte Sèrbia. Ara bé, no estan tan clares les coses si la pregunta concreta és: "en benefici de quin projecte específic s'inclinaria el vot final"; un Estat kosovar independent és una opció, un Kosova integrat en una Albània unificada és una altra. Si ens guiem per l'opinió majoritària en les forces polítiques albanokosovars en els darrers anys s'haurà de convenir que el primer dels horitzons és aquell que defensava un estat kosovar independent. La Lliga Democràtica de Kosova ha defensat un Estat kosovar independent que serveixi per primera vegada de pont entre dos països atàvicament enfrontats com són Sèrbia i Albània, amb fronteres obertes i permeables, un Estat desmilitaritzat en el qual s'apliquessin fórmules de cantonalització i en el qual, arribat el cas, poguessin aplicar-se també fórmules d'extraterritorialitat que permetessin per exemple que aquests monestirs ortodoxes situats al sud del país seguissin sent políticament i jurídicament territori serbi. Però és veritat que el que va passar en els mesos següents a l'atac de l'OTAN i molt singularment el que va passar a l'empara de la innegable solidaritat que la població albanesa va demostrar amb els refugiats albanokosovars, han crescut les apostes que aconsellen considerar la possibilitat d'una reunificació. Els problemes d'aquesta reunificació són en canvi molts. Un d'ells consisteix en la diferència de desenvolupament econòmic entre Kosova i Albània. Malgrat ser Kosova la part més pobra de la vella Iugoslàvia, és un país més desenvolupat i més pròsper que Albània, cosa que fa suposar que es convertiria en

una font de problemes en la relació bilateral. A ulls de molts ciutadans albanesos, les elits polítiques i econòmiques albanokosovars són, ho diré en el pla col·loquial, molt espavilades, amb la qual cosa existiria el risc que si es verificués aquesta unificació, el que s'obris camí fos un clar control per part de les elits albanokosovars de l'Estat albanès. Al marge de tot això existeix el problema sempitern dels clans; els clans dominants a Kosova han mantingut històricament una relació fluïda amb els clans dominants a la part septentrional d'Albània, que són els clans que van ajudar a pujar al partit democràtic de Sali Berisha. El fet que Berisha fos desplaçat del poder en virtut de la crisi de 1997 ha col·locat en la direcció de l'aparell de l'Estat a Albània a clans meridionals la relació dels quals amb els dominants a Kosova és molt menys fluïda, cosa que segons els pronòstics de molts analistes acabarà per convertir-se en un obstacle per un procés fluït d'unificació entre Kosova i Albània.

En les meves darreres observacions torno a la qüestió de l'OTAN. Fa uns mesos aquí mateix vaig tenir l'oportunitat de recordar que potser el llegat més important i el menys afalagador del que va passar entre març i juny no va ser tant el que va passar en un escenari concret com Kosova o a Sèrbia o a Montenegro, sinó el que va passar en el marc de la cimera que l'OTAN va celebrar a finals del mes d'abril a Washington amb el propòsit de celebrar el seu 50è aniversari. Llavors ja ho vaig subratllar i aquí em limitaré a traslladar el mateix argument, que aquella cimera va arribar a dues decisions dramàtiques. En virtut de la primera, l'OTAN va anunciar el seu disseny de reservar-se un dret pràcticament il·limitat d'intervenció sense necessitat de recórrer a una resolució específica del Consell de Seguretat de Nacions Unides, invocant simplement l'esperit de la Carta de Nacions Unides, que com poden imaginar és un document molt vaporós. L'OTAN, en llenguatge més planer, ens estava dient "en endavant intervindrem allà on ens sembli". La segona de les decisions adoptades en el marc d'aquesta cimera d'abril el que pretenia gestar era el que en teoria semblava un mecanisme limitador d'aquesta tensió intervencionista. L'OTAN va idear un terme molt enginyós, el de zona euroatlàntica, que havia de descriure l'àmbit concret de les seves possibles accions militars. Moltes vegades he cridat l'atenció sobre la condició enginyosa d'aquest terme. Si ens guiem per la seva condició literal, a la zona euroatlàntica hi ha ni més ni menys tres continents: Europa, Àfrica i Amèrica. Si ens guiem a més per la doctrina oficial de l'OTAN, a aquesta superfície ja de per si gegant s'hi ha d'afegir la corresponent al territori asiàtic de la Federació Russa, Sibèria, amb la qual cosa tenim també la meitat septentrional del continent asiàtic incorporada a la zona euroatlàntica. Moltes vegades he dit que en un debat amb els meus alumnes a la Universitat Autònoma de Madrid sobre aquestes coses se'm va acudir dir amb ironia que l'únic que un podia afirmar amb solvència era que Austràlia i Nova Zelanda no formaven part de la zona euroatlàntica. Però un alumne més espavilat que jo em va replicar que no fos ingenu, que eren dos Estats membres de la Commonwealth, que per aquesta via acabarien per incorporar-se també a la zona euroatlàntica. El terme, en altres paraules, era una altra estafa més perquè a penes permetia establir criteris racionals de delimitació de les àrees d'intervenció de l'OTAN.

Davant una tessitura tan crítica, jo crec que aquest és el moment de subratllar que la nostra posició és molt precària perquè els moviments de resposta han estat molt escassos, i ja no em refereixo als nostres, que dono per descomptat que ho seran, sinó als moviments de les instàncies oficials. Hi ha dos grans claus roents als quals bona part de la nostra esquerra ha decidit agafar-se. El primer d'aquests claus no és un altre que el clau de l'OTAN. Jo encara estic esperant unes declaracions contundents del senyor Kofi Annan encaminades a desmentir el sentit de fons de la resolució adoptada per l'OTAN en la seva cimera d'abril. Crec que la resolució adoptada era un torpede en la línia de flotació de tot el sistema de Nacions Unides i tanmateix no hem sentit al Secretari General dir aquesta boca és meua. Això crec que té una explicació senzilla: seríem molt ingenus si penséssim que l'ONU és un agent neutre que res té a veure amb els interessos de les grans potències. Aquest dramàtic dret de vet que perviu obliga a arribar a la conclusió contrària, tant més quan els projectes de reforma del sistema de Nacions Unides que sembla que van guanyant

terreny apunten no precisament a l'abolició del dret de vet sinó a l'ampliació del nombre d'Estats amb aquest dret. El segon dels claus roents no és altre que el que ofereix la Unió Europea. La nostra esquerra ximpleta ve repetint des de fa anys uns romanços en virtut dels quals se suggereix que el gruix dels nostres problemes desapareixerà el dia que la defensa europea s'emancipi de la tutela dels capritxos i de les imposicions dels Estats Units. Naturalment que aquesta és una tasca necessària i honrosa, però vull subratllar que no és una tasca suficient. Jo puc imaginar-me perfectament que la Unió Europea emancipa la seva política exterior, de seguretat i de defensa i que aquesta política exterior, de seguretat i de defensa segueix sent tan mesquina i tan misèrrima com ho és avui. Crec que els que sostenen el contrari estan ignorant el que és la Unió Europea realment existent i estan pensant que la França de Chirac, l'Alemanya de Schroeder, el Regne Unit de Blair o l'Espanya d'Aznar representen un model més benigne, generós, compromès amb la causa de la llibertat i la justícia que el que representen els Estats Units. Sospito que aquesta és una gegantina superstició. La nostra Unió Europea és tan mesquina com els Estats Units en el tractament dels problemes que li interessin, i és un dels agents fonamentals, dit sigui de pas, en la sustentació d'aquest dramàtic principi de doble arrasador que aconsella castigar als nostres enemics però que aconsella guardar silenci o donar uns copets a l'esquena quan el nostre amic Yeltsin decideix tirar endavant una operació genocida a Txetxènia.

Acostumo a acabar aquestes observacions, i ho faré també ara, amb una frase de Chesterton que a mi em va semblar molt enginyosa sempre aplicada al matrimoni i que jo sostinc que és d'aplicació estricta a l'OTAN dels nostres dies. La frase deia "el matrimoni és una institució ideal per a resoldre una infinitat de problemes que no existirien si no existís el propi matrimoni". Jo sospito també que l'OTAN és una aliança ideal per resoldre una infinitat de problemes que no existirien si no existís la pròpia OTAN. Moltes gràcies per escoltar-me.